

ՀԻՆ ՏԱՆԸ

Իրիկվա դեմ հասա գյուղի մարագներին, աչքս ընկավ ճամփի տակի բոստանին, ուր ամեն տարի, Ավան ամի, կարտոֆիլ ես ցանում, սոխ ու սխտոր: Բոստանի անկյունում, հին աղբի վրա կանեփ էր բուսել, խիտ եղեգնուտի պես: Հավերն ամռան շոգին փախչում էին հավաբնից և կանեփուտում ձու ածում, երբեմն էլ թուխս նստում: Նանին տնքտնքալով կանեփի ցողուններն էր դես ու դեն հրում, հավերին կանչում: Հիմա նանին չկա, բայց կանեփուտի սովերում հավերն առաջվա պես ննջում են: Մոտեցա տան շենքին: Դու նստել էիր սովերում, դանակով քերում էիր եզան կաշի: Տեսար ինձ, ձեռքդ ճակատիդ դրիր, և երբ կաշին ձեռքիցդ վար ընկավ, զգացի, թե ինչքան չոր են շրթունքներդ, ինչպես եզան կաշու կտորներ: Լեզուդ կարկամեց, չգիտեիր ի՞նչ հարցնես:

Եվ երբ կարկատած արխալուղի փեշերից թափ էիր տալիս քերած կաշու մազերը, որ մտքերդ հավաքես, աչքիս ընկավ ճակատիդ կնճիռները, սպիտակած մազերդ: Մատերիդ երակները ուռած էին, ասես մեկը բարակ պարան էր փաթաթել մատերիդ: Շատ ես ծերացել, Ավան ամի: Եթե եզդ այդքան պառավեր, լուծը վիզը մաշեր, ատամները թափվեին ու էլ չկարողանար չոր հարդը որոճալ, իհարկե, ձեռքիդ դանակով կմորթեիր պառավ եզան, կաշին տրեխ կանեիր, միսը որպես մատաղ, հարևաններիդ կբաժանեիր: Երբեք մտքովդ չի անցել ձեռքիդ դանակը կոկորդիդ տանելու, որովհետև գիտես, որ մի օր ընկնելու ես հասած տանձի պես, թաղելու են գյուղի գլխին, պապերիդ մոտ, որոնց գերեզմանների օրհներին հազար թաս օղի ես խմել:

Հարցրիր, թե ինչո՞ւ եմ եկել: Մոռացել եմ պատասխանս, գուցե ոչինչ էլ չասացի, — Շատ ես մնալու և, — հարցրիր: Աչքերդ ջրակալեցին, Ավան ամի, երբ իմացար, որ վաղը գնալու եմ: Եվ թեկուզ իսկույն ավելացրիր, թե քանի եմ սովել կոշիկներիս, բայց հասկացա, որ մտքիդ այդ չէր:

Կաշին ձեռքդ առար, քերում էիր և տրտնջում, որ մեր տունը ծիծեռնակի բուն է դարձել, ձագերը թն են առնում, ուրիշ երկրներ թռնում, և ձագերից ոչ մեկը մի շյուղ էլ չի բերում հին տունը կարկատելու:

— Դու գնացիր, Վահանն էլ գնաց, Մամսոնը, որ իսկի նամակ էլ չի գրում: Էսպես ցրվել եք աշխարհքով մի: Բա մեր տունը...

Քեզ ի՞նչ, թե Մամսոնը մեծ մարդ է, անվանի: Կողքիդ լինեինք, մեկը մաճո բռներ, մյուսը քեզ համար կալ կասեր: Իհարկե, մազերդ այդքան շուտ չէին սպիտակի: Բայց դու էլ գիտես, որ մեզնից ոչ ոք տուն չի գալու, թեկուզ երբեմն մտաբերում է նանուն, կանեփուտի հավերին, անտառը, չոր ցախի շալակները:

Ինձ այնպես թվաց, թե դու թեր ջարդած ծիծեռնակ ես, ընկել ես հայրենական բնում, մի ցուրտ գիշեր պիտի փետանաս, թների փռես դատարկ բնի վրա: Մահը քեզ թեթև կթվա՞, երբ հիշես, որ ձագերդ ուրիշ երկրներում են: Ո՞ւմ պիտի տաս տան բանալիները, ժանգոտած, ծայրը ծուռ բանալիները, որ միշտ գոտուցդ կախ են:

Քաղաքի մասին հարցրիր: Որքան նահապետական ես, Ավան ամի. ինչպես չծիծաղել խոսքիդ վրա, թե այն օրից, երբ հացը կշեռքի վրա դրին, աշխարհքից վերացավ լիությունն ու բարին: Խոսքիդ վրա չծիծաղեցի, բայց պատասխան էլ չտվի: Չայնդ

ուրիշ աշխարհից էր գալիս, մտքերդ այնքան հին ու միամիտ, բայց չկա ասածդ, Ավան ամի, հիմա ուրիշ օրեր են, պատմեմ էլ չես հասկանա:

Քաղաքն առաջ էլ քեզ համար չարիքի որջ էր: Աշխատում էիր ամեն ինչ քո ձեռքով անել: Տանը քեզ համար կտավատի թելերից շապիկ էին գործում, գառան բրդից շալի շալվար, գառան մորթ ես դնում գլխիդ և եզան կաշուց տրեխներ հագնում: Դու մինչև վերջ էլ այդպես մնացիր: Քաղաքին ի՞նչ, թե գյուղում Ավան ամի կա, որի միտքը սառել է, հետ մնացել 30 տարի:

Ի՞նչ ես ապրել: Կոխ ես կացել խոտի խուրձերի հետ, սարում անձրևի, ձյունի տակ ես մնացել, կրծել ես սոխով հաց և անտառում չոր ցախից շալակ կապել, մթնելու հետ քնել ես, զարթնել աքլորականչին, բանել մինչև մութն ընկնի: Մի անգամ ես քաղաք տեսել, քո ջահել օրերին, երբ կոռ են տարել քեզ էլ, ձիուդ էլ: Ավան ամի, քո տեսած քաղաքը հիմա մի հետ ընկած անկյուն է, ուր մի գույգ կառք է բանում:

Այդպես էլ կմահանաս, և ոչ մի վայրկյան միտքդ տեղահան չի լինի. ոչինչ քեզ չի սասանի: Դու գիտես, թե գյուղը ամուր պատվանդան է, աշխարհը պտտվում է նույնքան դանդաղ, ինչքան կալիդ կամները:

Հարցրիր ինձ եկեղեցու մասին և խեթ նայեցիր, երբ տեսար, թե ժպտում եմ հարցիդ վրա: Մթնում էր, դու տան դռնակը բաց արիր, երբ հարցրիր ինձ եկեղեցու մասին:

Ժպտացի, որովհետև հիշեցի քո հնօրյա սովորույթը իրիկնադեմին տան դուռը բաց անել, որ զանգակների ծլնգոցը կտուրի տակ մտնի: Հիմա զանգակներն ամեն իրիկուն էլ չեն զարկում:

Մեր պառավ կովն եկավ, եղջյուրի մեկը կոտրած: Կովի ետևից եկավ և հարևանի կինը, կովկիթը ձեռքին: Բակում կովը բռնաչեց, հորթը գոմից ձայն տվավ, հորթի հետ էլ դու ինչ-որ սրտանց խոսք ասիր կովին, ասես բակում Սամսոնն էր կանգնած:

Կինը չոքեց կրծի տակ, մոտեցար և շոյեցիր կովին, մինչև կինը կիթը պրծներ: Այն օրից, երբ նանին մեռավ, կովն առանց քո շոյանքի չի թողնում կթել: Կաթը համաչափ ցայտյուններով զարկում էր կովկիթին, գրնգում էր կաթնամանը, ասես ավազի հատիկներ էր թափվում: Այդպես էին զնգում ժամի զանգերը:

Բարեկամներ եկան, ծանոթ-հարևաններ: Քեզ աչքալուս էին տալիս, ինձ՝ բարի գալուստ: Շատերին ես մտահան էի արել, հարկավոր էր մի դեպք ասեր, որ նրան վերհիշեի: Եվ երբ նրանք հեռացան, պատի ճեղքում պահած կեղտոտ փալասի կտորը հանեցիր, միջին՝ տուրքիդ թղթերը: Ջոկեցիր և ամենից նորը մեկնեցիր.

— Մի տես՝ ի՞նչքան են ուզում...

Ավան ամի, դու այնքա՛ն քիչ ես տալիս: Ասացի այդ, բայց չհամոզվեցիր:

— Դե մի էգուց գրիր, որ չառնեն: Գրիր, խոսքիդ մերժում չի լինի:

Հետո նորից փաթաթեցիր փալասի մեջ, դրիր պատի ճեղքում:

Ճրագն աղոտ լույս էր տալիս, ճրագի տակ այնքան սև էին տան պատերը, օձորքի գերանները: Գետնին՝ նանու տեղ-տեղ կարկտած կարպետն էր: Մեկնվել էի կարպետի վրա, որովհետև չկարողացա քեզ պես ծալպատիկ նստել:

Հարց ու փորձ արիր:

— Գործիդ անունն ի՞նչ ա...

Հետո հարցրիր, թե ի՞նչքան են փող տալիս, և երբ ասացի, զարմացար:

— Էդքան փողն էլ մարդ կարա ծախսի՞: Քիչ հետո ինքդ քեզ պատասխան տվիր:

— Դե որ հացն առնովի լինի, ջրին էլ փող տան, սելի չափ էլ որ փող ստանաս, առաջը

չես առնի:

Հարցրի քեզ գյուղից, շրջանից:

— Գյուղս Արսենն ա կառավարում, դե պրիստավի տեղն էլ Սուղու տղան ա...

Շրջանի կենտրոնում առաջ պրիստավ էր մնում: Հիմա դու ճանաչում ես միայն Սուղու տղին և Արսենին, ավելի վերև քեզ համար անթափանց խավար է: Քո ամենահեռու տեղը Սուղու տղի գրասենյակն է: Դու սրտաբաց ես գնում նրա մոտ, ճանաչում ես նրան էլ, Սուղուն էլ:

Պատմում էիր գյուղից, ու կամաց-կամաց ձայնդ թուլացավ, պատմությունդ ընդհատեցիր, նստած տեղդ էլ քնեցիր, խոսքդ բերանում կիսատ մնաց, որպես կույ չտված պատառ:

Ճրագը հանգավ, ինչպես քո խոսքը: Սուրի մեջ ճպուռ էր, թե՞ ծղրիդ, պատի ճեղքում ծղրտաց այնպես, ասես մեկը ժամացույց լարեց: Մի քիչ հետո ուրիշ ծղրիդներ էլ կանչեցին...

Առավոտյան տեսա Արսենին, կտուրի վրա հավաքվեցին գյուղացիք: Հեղնար մորքուրը ինձ որ տեսավ, հեռվից թևերը լայն բաց արած, օրորվելով մոտեցավ, համբուրեց:

— Տես է՛, մի գոտկալ էլ չունիմ, կապեմ...

Երբ որ Արսենը տնագ արեց Հեղնար մորքուրին, թե գոգնոցի համար է համբուրում, նեղացավ:

— Թող ողջ լինի, գոտկալ էլ չեմ ուզում... — Խոսք ընկավ թանկ ու էծանից, նավթից, բյազի գներից, նալ ու մեխից: Կոնատ Ալումը Վարշավայից հարցրեց:

— Բա ի՞նչ են ասում էն կողմերի կռիվներից...

Թեկուզ նա եղել է բանակում, լեհական անտառներում թևն է թողել, բայց Վարշավան չի տեսել: Եվ երբ պատասխանեցի, որ Վարշավայի կողմերում կռիվներ չկան, կոնատ Ալումն իսկույն իր պատմությունը սկսեց գերմանական ռումբերի մասին, թե ինչպես էին մարդիկ կոտորվում:

Հողերից հարցրին: Կոնատ Ալումը լռեց, տեսավ, որ լսող չունի. ինքն էլ ականջը կախեց հողի համար: Դու էլ եկար, Ավան ամի, եղանիդ ծայրին մի խուրձ խոտ քաղած: Երբ պատմում էի, թե ինչպես պիտի հողերը բաժանել, օրենքն ի՞նչ է ասում, դու դիմացինիդ ուսի վրայով մեկնել էիր վիզդ, աչքերդ չէիր հպում, լսում էիր բերանբաց, որովհետև խոսքը արտիդ ու բոստանիդ մասին էր:

Տանը նորից հարցրիր: Տեսա, որ ամեն ինչ սրտովդ չի, ասածիս մեջ քեզ ընդդեմ խոսք կա: Բայց դու չհակառակեցիր, թեկուզ մտքիդ մեջ համամիտ չէիր:

Նույն օրն էլ հեռացա գյուղից: Դու գրպաններս չոր մրգով լցրիր, ճիշտ առաջվա պես, երբ դպրոցում սովորող աշակերտներ էինք: Հետո տխի սերմ խնդրեցիր:

— Մեր գյուղինը լավը չի, գլուխ չի բռնում: — Ութ համարի գերանդի ուզեցիր, արջանշանն էլ վրան: Մի անգամ էլ տուն մտա, նայեցի օձորքին, սյունից կախած նանու գդալների կողովին: Մի անգամ Սամսոնը կատուն գցեց գդալների կողովի մեջ. կատուն թռավ, կողովն ընկավ, փայտե մի գդալ ճաքեց, նանին շերեփով խփեց Սամսոնին: Հին տանը ոչ նանի կա, ոչ Սամսոն: Մեկը գյուղի գերեզմանատանն է թաղված, մյուսը գյուղից հազար վերստ հեռու, ուրիշ շրջապատում, ուղեղի մեջ այլ մտքեր: Լավ է, որ նանին մեռել է ու չի տեսել մեր ցաք ու ցրիվ լինելը:

Ձին բակում վրնջաց, դուրս եկա: Ձիու սանձն էիր կապում և աչքերդ գետն են խոնարհած խոսում ինձ հետ:

— Սամսոնին նամակ գրելիս, ասա թող մի անգամ ոտը տուն գցի, Վահանն էլ... իմ հալից էլ գրիր: Գան մի բուռ հող վրաս գցեն, էլ շաղ գան աշխարհով մին: Ձիու գլուխը պինդ պահի... Հա՛, Սամսոնին գրելուց կասես, թե կարող է էնտեղից մի արխալուղացու ուղարկի: Դու էլ քեզ լավ պահիր, չմոռես...

Քեզ էիր հուսադրում, որ լաց չլինես: Թռած ծիծեռնակներից մեկը պատահամբ եկավ հին բունը, մի քանի պտույտներ արավ ու հեռացավ: Դրա համար էլ արցունք երևաց աչքերիդ մեջ, երբ կռացար՝ ճակատս համբուրելու:

Անցա կանեփուտի մոտով: Հավերը չկային: Ճանապարհը ծռելիս մի անգամ էլ ետ նայեցի, բակում տեսա քեզ: Հեղնար մորքուրը փեշի ծայրով աչքերն էր սրբում:

Հիմա քաղաքումն եմ, Ավան ամի, իմ հին աշխատանքին: Նամակիս հետ ուղարկում եմ սոխի սերմ և արջանջան գերանդի: Գոգնոցի կտորը Հեղնար մորքուրին տուր:

Երեկ լրագրում կարդացի, որ Սամսոնին ավելի հեռու տեղ են ուղարկել: Միևնույն է, դու ոչ լրագիրը գիտես և ոչ էլ այն երկիրը, ուր որդիդ է աշխատում:

Նրան կգրեմ քո մասին: Չգիտեմ, մոռացե՞լ է կանեփուտը, քեզ: Շատ բարևներ եմ հիշում Արսենին: Տուրքը պիտի տաս, Սուդու տղին դրա մասին բան չեմ ասել: Հեղնար մորքուրին բարևիր, նաև Անդրեաս քեռուն: Շատ կարոտալի բարևներ քեզ, Ավան ամի: Մնամ քո՝ Ակսել:—